

BOUCICAUT MARSALL NIKÁPOLYNÁL

Először is tisztelettel adózom a keresztes hadjáratok francia kutatójának, Joseph Delaville Le Roulx-nak, aki először tett kísérletet a Nikápolynál történt tragédia alapos bemutatására. Ha könyve, a „*La France en Orient*”²¹² nem tartozik is a szerző sem legjobb sem legfontosabb művei közé, a tudóst mégis magával ragadta a Boucicaut-életírás (*Livre des fais*)²¹³ varázsa és látszólagos pártatlansága, így fejtegetéseiben teljesen a mű hatása alá került²¹⁴. Kétségkívül, Delaville Le Roulx volt az első történész, aki felismerte, hogy a keresztes hadjáratok története nem ér véget Akkon elestével. Amint írta, nincs annál önkényesebb, mint a történész munkáját megkönnyítő mesterséges korszakhatárok kijelölése.²¹⁵ Lényegében neki köszönhető, hogy most e keresztes hadjárat érdekesítő problémájával és történeti jelentőségének kérdésével foglalkozunk. E tanulmányban arra vállalkozom, hogy röviden értékeljem Boucicaut marsall szerepét a hadjárat során, akinek keleti hőstettei olyannyira magával ragadták Delaville Le Roulx képzeletét, hogy egy ma is tanulságokkal szolgáló történeti munka megszületését eredményezték.

A csata idején Boucicaut harminc éves volt, karrierje delelőjéhez közeledett. Katonai pályája első, 1378-as hadjáratával indult, akkor 12 éves volt, s harminchét év múlva fejeződött be. Az utolsó nagy XIV. századi francia győzelem, a roosebeke-i csata előestéjén ütötték lovaggá, a franciák számára katasztrófális vereséget hozott azincourt-i csatában már az idős tanácsadó szerepét töltötte be. Ezekről az eseményekről, miként általában a VI. Károly francia király uralkodása alatti politikai konfliktusokról alkotott véleménye kevésbé ismert. A történeti Boucicaut nyilván sokkal ravaszabb volt, mint a *Livre des fais* romlatlanul naív hőse, akinek alakjában mindvégig kitapintható a tökéletes lovag ideálja és a névtelen szerző által rajzolt jámborabb szellemű figura közötti ellentmondás. Mind közszereplése, mind magánélete során számtalanszor értesülünk agyafúrt lépéseiről, így pl. a Languedocban folytatott házassági tárgyalások és családi viszályok alkalmával, vagy Konstantinápolyban, amikor kontingensének a görögökkel együttműködésben sikerül megtörnie az oszmán blokádot, s mindenekelőtt Genovában, ahol igazán lehangoló és rendkívül bonyolult politikai és vallási ellentétek közepette kellett kiutat találnia. Nem is a genovaiak ellene kirobbantott 1409. évi lázadása a figyelemre méltó, hanem az a tény, hogy a zabolátlan város majdnem nyolc éven át elégedett volt Boucicaut uralmával.²¹⁶

²¹² J. Delaville Le Roulx: *La France en Orient au XIVe siècle: expéditions du maréchal Boucicaut*. Paris, 1886. 1-2. k. (Bibliothèque des Ecoles françaises d’Athènes et de Rome, 44-45.)

²¹³ *Le Livre des fais du bon messire Jehan le Maingre, dit Bouciquaut, mareschal de France et gouverneur de Jennes*. (Ed.: Denis Lalande) Genève, 1985. (Textes littéraires français, 331). (A továbbiakban: *Livre des fais*)

²¹⁴ Pl. Delaville Le Roulx: i. m. 1. k. 212. o., vagy 254. o., 2. jegyzet

²¹⁵ Uo. 1. k. 1.o.

²¹⁶ Életrajzára l. Denis Lalande: *Jean II le Meingre, dit Boucicaut (1366-1421): étude d’une biographie héroïque*. Genève, 1988. (Publications romanes et françaises, 184.)

„Született katona” volt – miként találóan jellemzik –,²¹⁷ a francia korona ambiciózus és megbecsült tisztségviselője, a dinasztikus politika gátlástalan, bár végeredményben sikertelen támogatója, de egyúttal a hitetlenek elleni háború elkötelezett harcosa. Ez utóbbiban talán ösztönzőleg hathattak rá apja vitézi tettei, aki Humbert dauphin kíséretében vett részt a balsikerű szmirnai hadjáratban, majd később az angol III. Edward király foglyaként nyert engedélyt szentföldi zarándoklatra. „Ez a fiatal nemesemberre kötelező érvényű családi hagyomány volt.”²¹⁸ A *Livre des fais* szerzőjétől természetesen távol áll, hogy e magatartás fontos motívumairól szójon, s a lovagság feladataira, kötelességeire és törekvéseire tett általános megjegyzésektől eltekintve a Boucicaut személyére vonatkozó részletekbe menő utalásokkal is adósunk marad.

Első poroszföldi hadjáratára 1384 januárjában került sor, amelyet egy flandriai hadbaszállás és egy francia-angol fegyverszünet előzött meg. Az életírás szerzője tudunkra adja, hogy hősünk „vagyott a poroszföldi útra, amint a derék férfiak általában ..., hogy hírnevüket növeljék...”²¹⁹ Meggyőzőnek tűnik az a vélemény, hogy a felavatásuk előtt álló lovagok számára szinte kötelező volt egy ilyen „voyage”. Boucicaut életét a király, de legalábbis egy királyi herceg szolgálatának szentelte, mint oly sokan mások is. Néhány hónap elteltével azonban ismét visszatért Poroszföldre, harmadjára pedig 1390-ben. Ez az utolsó hadjárat egyfajta vigasztalódásként is értelmezhető, a király ugyanis nem engedélyezte neki, hogy a Bourbon herceget elkísérhesse Észak-Afrikába.²²⁰

1384. évi első hadjárata, a „voyage de Prusse” és az 1391. évi marsalli kinevezése közti időszakban már megfigyelhető, hogy milyen célok vezérelték Boucicaut-t a királyságon kívüli vállalkozásokban. Motívumai meglehetősen világosak: szerepet játszott köztük a zarándoklat, a kalandvágy és a távoli országok megismerésének vágya, a „turizmusra” való hajlandóság. Nem kevésbé volt fontos számára a katonai tapasztalatszerzés: 1389-ben például társával, Renaud de Roye-val együtt felajánlotta szolgálatait a török szultánnak „abban az esetben, ha az hadat indítana a szaracénok ellen.”²²¹ A poroszföldi „nyári betörésre” két évvel később mint „minden idők legjelentősebb és legtiszteletreméltóbb” vállalkozására emlékeztek, ahol is Boucicaut „kezében volt az első zászló,” ami arra utal, hogy hősünk felfogása szerint e hadjárat mindenben megfelelt a szuverén keresztény uralkodók közötti háborúk követelményeinek.²²² Kereste is a dicsőséget, amit jól példáz a königsbergi Douglas-féle eset.²²³ Arról sem szabad elfeledkezni, hogy mindezenközben személyes karrierjét is építgette, ami, szentföldi zarándoklata alatt, elsősorban Eu grófjához, a király unokatestvéréhez való viszonyát is meghatározta.²²⁴ Sokféle indítékkal számolhatunk

---

²¹⁷ *D. Lalande*: i. m. 10. o.

²¹⁸ *Delaville Le Roux*: i. m. 1. k. 162. o.

²¹⁹ *Livre des fais*, 40. o.

²²⁰ Uo. 42., 74-77. o., L. még *Werner Paravicini*: *Die Preussenreisen des europäischen Adels*. 1-2. k. Sigmaringen, 1989-1995. (Beihefte der Francia, 17.) 1. k. 93-104. o., 2. k. 61-62. o.

²²¹ *Livre des fais*, 61-62. o.

²²² Uo. 77. o.; *W. Paravicini*: i. m. 2. k. 64. o. Ritterswerder vára éppen e hadjárat idején épült.

²²³ *Livre des fais*, 76-77. o.

²²⁴ Uo. 62-65. o.

tehát, olyan lovagi magatartással, ami sok más „utazó és harcoló” nemesnél tetten érhető: a lovagi kalandvággyal és a keresztény jámborsággal, ám a „hivatásos kereszties vitéz” professzionalizmusa nélkül.²²⁵ Valóban, semmi egykorú bizonyítékot nem találtam arra, hogy Boucicaut a hitetlenek elleni hadjáratai előtt egyszer is felvette volna a keresztet, akár a nikápolyi, akár más hadbaszállás előtt. Ez egyébként ebben a korszakban nem számított különlegesnek: a kereszties hadjárat iránt lelkesedő lovagok nem szívesen vállalták a keresztiesekre vonatkozó jogi állapot súlyos terheit.²²⁶

A korábbi „kóbor lovag” életforma azonban tarthatatlanná vált 1391 után, amikor megkapta a marsallbotot, még ha vitézei tettei hozzájárultak is a királyi kinevezés elnyeréséhez. Boucicaut életpályájában azonban figyelemre méltó, hogy a király 1391-et követően is engedélyezte számára a „szaracénok” elleni akciókat, sőt azokban mint Franciaország marsallja és Genova kormányzója vehetett részt. Mindebben persze nagy szerepe volt annak, hogy VI. Károly király nagy megértéssel viseltetett a francia nemesség kereszties hadjáratok iránti lelkesedése, illetve az udvari körök Konstantinápolyt és Genovát illető politikai tervei iránt. A marsall lehetőségeit csak az korlátozta, hogy számos alkalommal egyeztetnie kellett személyes szándékait a katonai rangjából fakadó köteleiségeivel, mint például a genovaiak 1403. évi keleti hadjárata idején is. Persze, helyzetéből azért sokkal több előnye származott, mint amennyi kellemetlen kötelezettség hárult rá. Amint már Michel Balard megjegyezte, Boucicaut úgy viselt szent háborút a „hitetlenek” ellen, mint egy „korábbi korból itt maradt kereszties lovag.”²²⁷

Az előbbieket ismeretében kell tehát megítélnünk Boucicaut válaszát, amit a Zsigmond magyar királytól 1395-ben érkezett követeknek adott – és az azt követően megszervezett nikápolyi hadjáratot is. Érdekes, hogy a hadjárat már 1409-ben a vélemények keresztüztüzebe került; az Életírás szerzője is utalt már erre elbeszélése kezdetekor és részletes leírást ígért.²²⁸ A szerző valóban igen részletesen beszámol a marsall vállalkozásának motivációiról, az általános okokról éppúgy mint a személyesekről. Amint írja „Boucicaut semmire sem vágyott inkább, mint a szaracénok elleni küzdelemre”. Zsigmondot különben már korábbról is ismerte, 1388-ban három hónapot töltött udvarában. Döntését befolyásoló további ok lehetett még az, hogy Philippe d’Artois, Eu grófja kíséretéhez csatlakozhatott, aki nagyon kedvelte őt. E magyarázatot illetően azonban meginog a bizalmunk, mert az Életírásban azt olvashatjuk, hogy maga Philippe d’Artois „a marsallal együtt tartózkodott Magyarországon, amint azt korábban elmeséltük”. Ez viszont ellentmond az Életírás 1. könyve 16. fejezetében írottaknak, ahol Eu grófjának 1394. évi magyarországi vállalkozásáról olvashatunk.²²⁹ Mindenesetre zavaró a megjegyzés Philippe d’Artois kezdeményező szerepére vonatkozóan, s gyanúsak tartom, hogy Zsigmond külön küldöncöt menesztett volna a grófhhoz, amiről más bizonyítékunk nem maradt fenn. Delaville Le Roulx mindenesetre minden további

---

²²⁵ Norman Housley: *The Later Crusades, 1274-1580. From Lyons to Alcazar.* Oxford, 1992. 394-403., 495. o. (Maurice Keen munkáit idézve.)

²²⁶ Norman Housley: *The Avignon Papacy and the Crusades, 1305-1378.* Oxford, 1986. 150-151. o.

²²⁷ Idézi D. Lalande: i. m. 181. o.

²²⁸ *Livre des fais*, 88. o.

²²⁹ Uo. 88-89. o.

nélkül elhitte, mint a névtelen szerző megannyi más hírét is. Újabban azonban Denis Lalande hangot adott kétségeinek, noha az állítást nem cáfolta.²³⁰ Aziz Atiya még tovább fokozta a zavart azzal, hogy Nikápolyról szóló, egyébként is pontatlanságoktól hemzsegő könyvében félreértette az említett 16. fejezetet.²³¹ Amit teljes bizonyossággal állíthatunk, csupán annyi: a marsall nagy örömmel fogadta a lehetőséget, hogy korábbi vendéglátóját viszontláthatja és hogy a francia hercegek és nemesek fényes csapatában harcolhat a hitetlenek ellen. Hozzátehetjük, amiként 1390-ben, ezúttal is reménykedett egy későbbi észak-afrikai keresztes hadjáratban való részvételében, amitől „el sem tudta volna képzelni, hogy távol maradjon.”²³² Egyetlen olyan forrással sem találkoztam, amely alátámasztaná Le Roulx állítását, azaz hogy Philippe d’Artois és a marsall lettek volna „az első keresztesek”, s a többiek az ő példájuk nyomán csatlakoztak volna.²³³

A *Livre des fais* szerzője a „voyage de Honguerie”-t nagy hírű vállalkozásnak tekintette; tragikus kimenetelét, jelentőségének megfelelően, mély együttérzéssel tárgyalta. Leírása sztereotip ugyan, de a gyász képeit megörökítő fejezetet Franciországbán hitelesnek tekintették.²³⁴ A nikápolyi, illetve a poroszföldi hadjáratot leíró fejezetek összehasonlításából kitűnik, hogy jelentőségük és horderejük megítélésében a névtelen szerző határozottan különbséget tett. Az Életírás szerzője említés nélkül hagyja a francia-angol keresztes hadjárat ambiciózus tervét, amiről John Palmernél olvashatunk.²³⁵ A hadjárat egyetlen kitűzött célja a keresztények felszabadítása a török fenyegetés, illetve azok igája alól. Amint olvashatjuk: „minden derék kereszténynek, s különösen a vitéz nemes embereknek kötelességük útra kelni a keresztény hitért, önként és jó szívvvel segítséget nyújtani a hitetlenek ellen.”²³⁶ Szó sem esik a Szentföldről, a hadjárat céljáról, stratégiai összefüggéseiről. Úgy tűnik, a névtelen számára a nikápolyi hadjárat azért vált nagy fontosságúvá, mert oly sok nemes vett részt benne s veszítette életét. A pogány litvánokhoz, a mórokhoz, vagy a szír és egyiptomi mamelukokhoz hasonlóan a törököket is egyszerűen a „szaracénok” megnevezéssel illeti.²³⁷ hitetlenek, Isten, a hívők és a „keresztény hit” ellenfelei, akik ellen a harcot fel kell venni. Semmi sem mutat arra, hogy a marsall felmérte volna nikápolyi ellenfelei valódi jelentőségét, sem akkor sem későbbi utazásai alatt.

Hogyan szerveztek meg egy, a királyság határain túlra vezetett hadjáratot, s mi lehetett abban a marsall szerepe? Amint jól ismert, a király a résztvevő lovagok és fegyvernökök (écuyer) számát, bölcsen, ezerben korlátozta. A becslések szerint a teljes létszám, a szolgálkat és apródokat is beleértve, a négyezer főt is meghaladhatta. Az

---

²³⁰ *Delaville Le Roulx*: i. m. 1. k. 230. o., 3. jegyzet., 232. o.; *D. Lalande*: i. m. 58. o.

²³¹ *Aziz S. Atiya*: *The Crusade of Nicopolis*. London, 1934. 36-37., 175. o., 27. jegyzet.

²³² *Livre des fais*, 74. o.

²³³ *Delaville Le Roulx*: i. m. 1. k. 234-235. o.

²³⁴ *Livre des fais*, 88., 113-128. o.

²³⁵ *John Palmer*: *England, France and Christendom, 1377-1399*. London, 1972. 180-210. o.

²³⁶ *Livre des fais*, 89. o.

²³⁷ A „szaracénok” megjelölés általában a hitetleneket jelenti, a litvánokat, mórokat, mamelukokat, törököket egyaránt. *Livre des fais*, 40., 77., 74., 379., 381., 64., 219., 221-223. o. A szerző Tamerlanról alkotott véleménye ambivalens, a törökök legyőzésével bizonyos értelemben a Nikápolynál elesettek bosszulójának tekinthető. *Livre des fais*, 157-159. o.

Életírás szerint a lovagok és fegyvernökeik saját maguk állták a költségeiket, kivéve azokat, akik a főnemesek és uraik szolgálatában jelentek meg. Ez alkalmat kínált a szerzőnek arra, hogy dicsérje a francia lovagok hagyományos bőkezűségét, akik „a hadakozás nemes mesterségéért nem kímélik életüket és vagyonukat...” Ezzel szemben sokan, talán a résztvevők fele, támogatásban részesültek. Maga Boucicaud is hetven fős csapatot gyűjtött egybe, köztük tizenöt lovagot, akikkel rokonságban állt.²³⁸ (Nevers grófjának kontingensében mintegy 200 lovag és fegyvernök jelent meg.²³⁹) Delaville Le Roulx véleményével szemben, hogy tudniillik a király, VI. Károly hozzájárult volna a Boucicaud kíséretében megjelentek fizetségéhez,²⁴⁰ nekünk inkább az a véleményünk, hogy a költségeket nem a király állta. Sőt éppen azt valószínűsítjük, hogy az uralkodó korlátozta Boucicaud-nak, mint marsallnak a korban szokásos jogait a királyi zsoldra felfogadott fegyveresek fegyelmezését illetően. Azon sem kell meglepődnünk, hogy a marsall nem volt tagja a Philipp le Hardi által fiai támogatására felállított szűkkörű tanácsnak.²⁴¹ De alá sem kell becsülnünk Boucicaud jelentőségét: a grófi tanácsnak kizárólag burgundi tagjai voltak, Jean de Nevers-t pedig bátorították, hogy kérje Boucicaud és a többi előkelő véleményét, amikor csak „jönak látja.”²⁴² Csapatának korlátozott létszáma következtében Boucicaud rangban a második helyre került, tapasztalata, lovagi hírneve és tisztségének presztízse mégis biztosította számára az első helyet.²⁴³ A források tanúsága egybehangzó: a hadjárat alatt mindvégig fontos szerepet játszott, még ha azt a *Livre des fais* kissé el is túlozza.

Amikor rátérünk magára a hadjáratra, forrásunk már kevesebb támpontot nyújt a történekről. Mindenekelőtt két problémára kell felhívunk a figyelmet. Az egyik magából az Életírás műfajából következik, mivel az voltaképpen idealizált életrajz („biographie héroïque”), amelyet áthat az eszményítésre való tudatos törekvés.²⁴⁴ Huizinga véleménye teljese mértékben helytálló: „A *Livre des fais* nem egyszerűen a kortárs történelem egy fejezete, hanem a tökéletes lovag rajza is.”²⁴⁵ Ennek megfelelően csak a vitészség az, ami számít. Vegyünk egy példát, ami jól illusztrálja ezt a szándékot: amikor kiderült, hogy a hadjárat második állomása Rachova városa lesz, a franciák közül többen – köztük Philippe d’Artois, Philippe le Bar, Enguerrand de Coucy, és a marsall – „elhatározták, hogy elsőnek érnek oda”, és „lovagoltak egész éjjel, amíg reggelre meg nem érkeztek.”²⁴⁶ Miként ítéljük meg ezt a számunkra értelmetlennek tűnő esetet, ami a szerző számára szemmel láthatóan merész és megörökítésre méltó „tett” volt?

---

²³⁸ *Livre des fais*, 91. o.

²³⁹ *Delaville Le Roulx*: i. m. 1. k. 235-236. o.; *Richard Vaughan*: *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*. London-New York, 1962. 65. o.

²⁴⁰ *Delaville Le Roulx*: i. m. 1. k. 237. o., 1. jegyzet.

²⁴¹ *Atiya*: i. m. 147. o.

²⁴² Uo. 144., 147. o.

²⁴³ *R. Vaughan*: i. m. 65. o. valószínűleg alaptalanul gondolja, hogy Nevers grófja után a marsallnak volt a második legnagyobb létszámú kontingense. Azt létszámban Philippe d’Eu csapata nyilván meghaladta.

²⁴⁴ *D. Lalande*: i. m. 184. o.

²⁴⁵ Idézve uo., 95. o.

²⁴⁶ *Livre des fais*, 95. o.

A második nehézséget a vereség magyarázata jelenti. A szerző a hadjárata vonatkozó fejezeteit annak előrebocsátásával vezeti be, hogy vágya a „törtétekről a szintiszta igazság” kiderítése.²⁴⁷ Szükség is volt annak magyarázatára, hogy az Úr miért is engedte választott fiainak legyőztetését a „szörnyűséges és csúf szaracén kutyák által”. Ezért aztán a *Livre des fais* erkölcsstanító és apologetikus írás is egyúttal, ami a szerző általános és konkrét megjegyzésiben egyaránt kifejezésre jut.²⁴⁸

Egy keresztes hadjárat kudarcát általában három tényezőre vezették vissza. Az első tényező –ősforrása maga a Roland-ének –az ellenfél nyomasztó számbeli fölénye lehetett, ami a keresztesek páratlan vitézsége ellenére is felülkeredett. Ilyen körülmények között a vereség elkerülhetetlen volt, de dicsőséges. Másodsorban a vereséget vissza lehetett vezetni a keresztények bűneire és hibáira és valóban, a „peccatoris exigentibus”-féle magyarázat igen gyakorta előfordult a keresztes háborúk történetében.²⁴⁹ A nikápolyi hadjárat vonatkozásában ez utóbbit leghangsúlyosabban a Saint-Denis-i szerzetes krónikája képviseli, aki a kereszteseket bűnös emberekként írta le, nem csupán bujáságukat, falánkságukat, iszákosságukat, játékszenvedélyüket és istenkáromló beszédüket vetette szemükre, hanem megemlítette, hogy háromszor is szembeszegültek Zsigmond király bölcs tanácsával.²⁵⁰ (Anélkül, hogy e majdnem „hivatalosnak” tűnő krónikás forrás hitelét megkérdőjelezném, le kell szögezni, hogy teljesen átszövik a biblikus utalások és áthatja egy jobbító, azaz kritikus szellem.) A harmadik magyarázat szerint magukat a résztvevőket lehetett hibáztatni a vereségért, hozzá nem értésüket, gyávaságukat, vagy éppen árulásukat. A nikápolyi hadjárat esetében ezekkel a vádakkal leggyakrabban a magyar kontingenst illették, szemükre vetve, hogy elmenekültek a csatateréről.²⁵¹

Az Életírás szerzője nem fogalmazott oly élesen, mint a moralizáló Saint Denis-i szerzetes. Kétségtelen, Bajezid hadserege nagy létszámú volt: „minden egyes kereszténnyel több mint húsz szaracén állt szembe. Mégis több mint húszszert öltek meg közülük a mieink, de a végére nem bírták erővel.” Mindenek ellenére a keresztények győzelmet arathattak volna a túlerővel szemben, ha a magyarok nem menekülnek el, „nem kellene-e felakasztani a hitetlen keresztényeket, akik ilyen rútul cserben hagyták őket?” Csak a Garai Miklós nádor vezette csapatok maradtak a harctéren, hogy a franciákat segítsék az egyenlőtlen küzdelemben.²⁵² E magyarázat abba csoportba tartozik, amelyik a vereségért az idegen, messzi népek árulását teszi felelőssé. Ami azonban a magyarázatban eredetibbnek tűnik, az Fortuna pusztító szerepének a hangsúlyozása, mely mintegy semlegesíti az előbbieket. Ha már nem fogadták el az égi gondviselés közbenjárását, akkor egy sokkal régebbi magyarázatot kellett a szerzőnek

---

²⁴⁷ *Livre des fais*, 88. o.

²⁴⁸ Uo. 114. o.

²⁴⁹ *Elizabeth Siberry: Criticism of Crusading 1095-1274*. Oxford, 1985. 69-108. o.

²⁵⁰ *Chronique du Religieux de Saint-Denis, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*. (Ed.: *L. Bellaguet*) 6 vols. Paris, 1839-1852. 2. k. 484., 488., 494., 502., 510-512., különösen pl. 512. o.: „Agravasti tunc, Domine, manum tuam super populum tuum in virga furoris tui Basati, quem ad suum exterminium debachari permisisti...”

²⁵¹ *Atiya*: i. m. 128-129. o.; *Delaville Le Roulx*: i. m. 1. k. 277., 345. o.

²⁵² *Livre des fais*, 105-107., 112. o. (Garai Miklós ekkor horvát bán – a Szerk.)

keresnie. Amint az antik világ hőszövegei –Hektor, Nagy Sándor, Hannibál, Pompeius (az összehasonlítás hízelgő) –, e kiváló lovagok is ki voltak téve a Szerencse kiszámíthatatlan istennője szeszélyeinek.²⁵³

E fatalizmus egyúttal arra is lehetőséget kínált, hogy a szerző védelmébe vegye a keresztéseket mindazokkal – mindenekelőtt a Saint Denis-i szerzetessel – szemben, akik a fiaskót a résztvevők bűneinek és fegyelmetlenségének tulajdonították. Amint arra már Denis Lalande is felfigyelt, az Életírás e ponton érintkezik a keresztéseket érintő, a „malaise de la chevalerie”-t tárgyaló kortárs polémiával.²⁵⁴ A szerző határozottan és ügyesen kelt a marsall és általában a francia lovagok védelmére. Ezzel az apologetikus törekvással akkor találkozunk először, amikor azt a jó néhány forrás által is megerősített vádat igyekezett cáfolni, hogy a francia lovagok rendezetlenül vonultak volna fel a nikápolyi csatamezőre: „azok, akik elmondták nekem, s akiknek szavait most leírom, a legbátrabb és legkegyesebb lovagok közül valók, és szavaik hitelt érdemlőek.” Eszerint „a keresztések a király előtt a megfelelő időben érkeztek, hogy elfoglalják a megfelelő csatarendet, ami az eseményhez illő módon jól sikerült.”²⁵⁵ Ez az öngazoló tendencia a csataleírás további részleteiben is tetten érhető. „A franciáknál a világ egyetlen népe sem volt keményebb, jobb harcos, állhatatosabb és vitézebb. Egyetlen olyan csatát sem lehet felmutatni, ahol a vereség oka ne árulás, vagy vezérek, az őket vezetőik hibája lett volna.”²⁵⁶ Mi sem természetesebb, hogy Boucicaud is e szellemben harcolt, még ha az Életírás szerzője – a részletek hiányában – általánosításokkal, cikornyás körülírásokkal kényszerült is élni. Vele kell csodálnunk a marsallt, aki egyedül vélekedett úgy, hogy a törökök nyilai elkerülésének egyedüli eszköze a támadás. Később a rohamozó Boucicaud alakja jelenik meg előttünk, aki egymaga hatol át a törökök hadsoraiban. A csata elvesztésekor olyannak látjuk, mint „aki kockára teszi életét és drágán hajlandó megválni tőle”, majd amikor bekerítik, „sarokba szorított oroszlánként” látjuk.²⁵⁷ Szép képek, de mennyire hihetőek?

A csata valóságos eseményeinek leírása csak nagy általánosságban lehetséges. A források, amint láttuk, tendenciózusak, szerzőik szinte kivétel nélkül olyanok, akik maguk nem vettek részt a csatában.²⁵⁸ Ha mégis szintézisre vállalkozunk, amint azt Delaville Le Roulx is tette, akkor azt csupán rekonstrukciónak tekinthetjük, anélkül, hogy túl sok hitelt adnánk neki.²⁵⁹ Sokkal hasznosabb magukat az eseményeket elemezni, mint azok fennmaradt interpretációit. Így például véletlen-e, hogy a Nikápolynál felelőtlen lovag szerepében feltűnt Philippe d’Eu annak a Robert d’Artoisnak a leszármazottja, aki hanyagsága révén lett a mansurah-i katasztrófa okozója? Mivel Philippe d’Eu 1397-ben elhalálozott és így nem tudta magát tisztázni a vádak alól, a legalkalmasabb jelöltnek bizonyult erre a szerepre. Delaville Le Roulx, a

---

²⁵³ Uo. 99-101. o.

²⁵⁴ Livre des fais, XXVIII-XXIX. o.

²⁵⁵ Uo. 104. o.

²⁵⁶ Uo. 107-108. o.

²⁵⁷ Uo. 106., 111-113. o.

²⁵⁸ A német krónikás Johann Schiltberger jelen volt, de értékelésére l. *Kenneth M. Setton: The Papacy and the Levant (1204-1571)*. 3 vols. Philadelphia, 1976-1984. 1. k. 355. o.

²⁵⁹ *Delaville Le Roulx: i. m. 1. k. 270-281. o.*

Saint Denis-i szerzetest követve, maga is felrója a marsallnak „menthetetlen vakmerőségét.”²⁶⁰ Később azonban még ez az alapos történész is mentegetni próbálja a marsallt, minden bizonyíték nélkül neki tulajdonítva, hogy a csata előtti estén tartott haditanácsban óvatosságot tanácsolt.²⁶¹ A teljes szkepticizmustól azonban óvakodnunk kell. Hihetőnek tűnik, hogy a francia lovagok valóban lovasrohamra indulhattak a hitetlenek ellen: királyi tiltás következtében az angolok ellen már régóta nem volt erre lehetőségük. Philippe le Hardi fiainak szóló utasításai között meghagyta, hogy a burgundiaiak a keresztény had élén haladjanak.²⁶² Ez magyarázza, hogy a herceg miért támogatta olyan bőkezűen a burgundi kontingenst, s fényt vet korszak lovagi eszmevilágára.²⁶³ A csata további részletei meglehetősen jól ismertek, még ha nem is mindig teljesen világosak: a lovagok elérik a megerősített vonalakat, a törökök néhány hadsora – a szpáhik és a gyalogság – vereséget szenved, végül a török szultán gondosan elrejtett tartaléksapatai kivívják a győzelmet. Hihető, hogy a megosztott keresztény sereg részei között rossz volt az együttműködés, s hogy a francia lovagok támadására megfelelő előkészítés nélkül került sor. Így az egyes csapatok visszavonulása könnyen áruháznak tűnhetett, különösen azok szemében, akik még erősítést vártak.

Érdeemes megnéznünk, hogy a halálos veszedelembé került Boucicaut tanult-e valamit a megszegyenítő vereség leckéjéből?²⁶⁴ A hadjáratot követő viták keresztültüzében, amint arról az Életírás tendenciózus volta is tanúskodik, nem is volt olyan könnyű a tanulságok levonása. Az eredmény azonban meglepő. Néhány évvel ezelőtt Christopher Philpotts közzé tette azt a haditervet, amelyet az azincourt-i katasztrófa előtt néhány nappal, mások tanácsait is figyelembe véve, maga Boucicaut készített. A tervből kiderül, hogy a marsall nagyon is tudatában volt az angol íjászok veszélyességének.²⁶⁵ Tudjuk, hogy Azincourt-nál nem ezt a taktikát használták, de legalábbis nem a megfelelő módon, a franciák számára katasztrófális eredménnyel. A terv mindenesetre arról árulkodik, hogy a marsallban megvolt a tapasztalatok hasznosításának képessége és az újtásra való hajlam.

Persze, Nikápoly után sok minden megváltozott. Boucicaut a kereszties hadjárat idején még nagyon fiatal volt, s minden igyekezete hírnevének a megteremtésére illetve öregbítésére irányult. A hadjárat becsületbeli ügy volt, alkalom a dicsőségszerzésre, még vakmerőség és kockázat árán is. 1415-ben ezzel szemben maga a Francia Királyság került veszélybe, s Boucicaut, mint első marsall – noha minden bizonnyal becsülte

---

²⁶⁰ Uo. 277. o.

²⁶¹ *Delaville Le Roulx*: i. m. 1. k. 262. o.; *Henry L. Savage*: Enguerrand de Coucy VII and the Campaign of Nicopolis. *Speculum* 14, 1939. 441. o., 2. jegyzet.

²⁶² *Atiya*: i. m. 148. o.: „Item que monsieur le Conte et sa compaignie a a requerir lavantgarde”

²⁶³ *Philippe Contamine*: Guerre, Etat et société à la fin du Moyen Age: études sur les armées des rois de France 1337-1494. Paris-La Haye, 1972. 196. o.

²⁶⁴ *Livre des fais*, 116. o.

²⁶⁵ *Ch. Philpotts*: The French Plan of Battle During the Agincourt Campaign. *The English Historical Review* 99, 1984. 65-66. o.: „Item, se ferra une bataille de cheval grosse de bonnes gens jusques au nombre de mil hommes darmes du moins; la quelle bataille conduira monsire le maistre des arbeletriers et lui sera fourni jusques audit nombre de tous les compa(nies); la quelle bataille se tendra hors de toutes les autres batailles au coste senestre, un pou sous la derrere. Et la quelle bataille sera pour ferir sur les archers et ferra leur povoir de les rompre.”

fiatalkori önmaga katonai múltját – 49 évesen már óvatosabbá vált és megpróbálta lebeszélni királyát a csatáról, inkább Harfleur visszavételét látta volna szívesebben. 1415-ben már az egész világ félt az angol íjászokat s tudatában volt annak, hogy az íjászokat harcképtelenné kell tenni. 1396-ban azonban, a moralizáló traktátusírók kivételével, még senki sem gondolt volna egy bekövetkező katonai katasztrófára.

A gyakorlati tapasztalatokat illetően két magyarázat terjedt el, igaz mindkettő igen általános. Amennyiben a magyarok valóban felelősek a vereségért, akkor árulásukért megérdemlik, hogy magukra maradjanak a török betörésekkel szemben. Ugyanakkor meg kell bosszulni a Nikápolynál elesett, vagy a fogságban elhalt harcostársakat a „szaracénok” (törökök, mamelukok) elleni további fegyveres harcban.²⁶⁶ Ez azonban feltételezte, hogy ne kerüljön sor még egy „voyage de Honguerie”-ra, hiszen az az elátkozott ország egyébként is csak egy a keleti hadszínterek közül. Végül is ez az, amiért Boucicaut Konstantinápolynál, Anatóliában és Szíriában harcolt. Arra azonban, hogy az újabb katonai kalandokhoz a marsall éppen a nikápolyi hadjáratból merített volna bátorítást, az Életírásban semmi utalás sincs. Nikápoly a hitetlenek elleni harcok sorában kétségkívül kivételes helyet foglal el. A későbbiekben aratott még győzelmeket, mint pl. 1399-ben Konstantinápoly közelében, amikor hasznos tanácsokhoz jutott a bizánciaktól és a rhodoszi Johannitáktól.²⁶⁷ De kudarcok is érték, mint 1403 augusztusában Tripolisznál, amikor Pierre de Lusignan példáját követve Alexandria megtámadására készült volna, de azt a kedvezőtlen széljárás megghiúsította.²⁶⁸

A Saint Denis-i szerzetes, vagy Jean Juvéinal des Ursins elitélő megjegyzései a keresztesek göggyére és fegyelmeztelenségére feledésbe merültek ugyan, a problémák megoldása azonban, amint azt V. Károly katonai reformja bizonyítja, már ismert volt. Már néhány évtizede létezett a marsall és a connétable intézménye, ami azt jelzi, hogy felismerték: csak a lovagság átalakulása vezethet eredményre.²⁶⁹ Az alapjaiban individuális harci taktika „disciplina militaris”-szá alakítása hozhatta csak meg az angolok végső kiűzését, akik egyébként ugyanebben az időben hasonló intézkedések bevezetésével próbálkoztak.²⁷⁰ Ennek a meggyőződésnek adott hangot néhány évvel a nikápolyi hadjárat előtt a híres „L’Arbre de Batailles” szerzője, Honoré Bovet is.²⁷¹ Néhány kortársat persze meglephetett, hogy éppen a nikápolyi katasztrófa lett a „disciplina militaris” pártolásának az eredménye. A teoretikusok – pl. az említett Bovet – azonban továbbra sem vonták kétségbe a keresztes hadjárat legitimitását. Philippe de Mezieres szerint pl. csak új módszerek szükségeltettek: a szent háború hagyományos intézményét az V. Károly alatti katonai újításokkal kell egyesíteni. De ebben sem Nikápoly közvetlen hatását kell látnunk, hiszen pl. Mezieres, vagy az e kérdésekkel

---

²⁶⁶ Livre des fais, 116. o.

²⁶⁷ Uo. 139-147. o.; *D. Lalande*: i. m. 88-91. o.

²⁶⁸ Uo. 230-243. o.; *D. Lalande*: i. m. 110-114. o.

²⁶⁹ *Ph. Contamine*: i. m. 198-202. o.

²⁷⁰ *Maurice Keen*: Richard’s II Ordinances of War of 1385. In: *Rulers and Ruled in Late Medieval England. Essays Presented to Gerald Harriss.* (Ed.: *Rowena E. Archer - Simon Walker*) London-Rio Grande, Ohio, 1995. 33-48. o.

²⁷¹ *Ph. Contamine*: i. m. 202-204., 184-204. o. passim; *George W. Coopland*: *The Tree of Battles of Honoré Bonet. An English Version with Introduction.* Liverpool, 1949.

foglalkozó gondolkodók minderre már 1397 előtt, sőt már a megelőző században rádöbbenek.²⁷² Az elmélet és a gyakorlat között feszülő ellentmondás már Delaville Le Roulx könyvének is egyik fontos kérdése, s a történész szomorúan állapítja meg, hogy a hadjáratok tervei milyen csekély eredménnyel jártak.²⁷³

A következmények és hatások vizsgálata közben nem tehetjük meg, hogy ne említsük Matthew Bennett véleményét. Szerinte leginkább az angolok hasznosították az ütközet katonai tanulságait: V. Henrik az Azincourt-i ütközetben íjászainak éppen olyan, lovasok elleni védősánc készítésére adott parancsot, mint amelyet a törökök alkalmaztak Nikápolynál.²⁷⁴ Ha elfogadjuk az okfejtést, Boucicaut marsall kétszer sétált be ugyanabba a csapdába. Eme interpretációnak azonban vannak nehézségei: csak hat év telt el az Életírás megírása és az Azincourt-i ütközet között, s arra sincsenek bizonyítékok, hogy a kézirat eljutott volna angol földre. Fontosabb ellenvetés, hogy a karókból épített akadály alkalmazásához nem volt szükség a török gyakorlat ismeretére. Amint e hadicselről Michel Prestwich írta, az íjászok előtti akadályok létesítése természetesnek számított.²⁷⁵ Alkalmazásuk Azincourt-nál okozhatott meglepetést, de ebben inkább V. Henrik taktikai érzéke mutatkozhatott meg, semmint egy korábbi minta követése. A két esetben az is hasonló, hogy a sáncok az ütközetek menetét csak egy ponton befolyásolták, a vereségeknek csak egy momentumát jelentették.

Összefoglalva, a *Livre des fais* a korabeli kereszties eszmekör kiemelkedő forrása. A szerző megvilágítja a „Voyage de Hongueire”-ban résztvevő nemesek értékrendjét, az egyes résztvevők viselkedését és motivációit; Boucicaut magatartása is lovagság egészén belül nyer értelmet. Az Életírás kitűnően egészíti ki a burgundiak részvételéről ránk maradt adminisztratív és pénzügyi forrásanyagot. Fejtegetéseim során ugyanakkor arra próbáltam utalni, hogy az Életírást kevésbé lehet a marsallt a hadjáratra indító pontos körülmények forrásaként értékelni, mivel Philippe d’Eu szerepét illetően éppoly zavaros, mint a hadjárat és a csata leírásában, s értékét nagyban csökkenti, hogy a szerző ellentmondó forrásokat is használt. Témáját sokszor retorikus magasságba emelte, s a leírtak valóságtartalmának ellenőrzéséhez hiányoznak az eszközeink.

Boucicaut a Valois dinasztia hűséges szolgálója, eredményes karrierista, lelkes lovas és parancsnok volt, aki jelentős sikereket ért el, ügyesen egyeztette részben egymásnak is ellentmondó szerepeit. Az Életírás szerzője hozzásegítette hőstét, hogy életét mindenben a legteljesebb becsület jellemezze. Ennek érdekében nem kényszerült arra, hogy propagandairatot szerkesszen, azonban gondos mérlegeléssel bizonyos momentumokat kiemelt, másokat elhagyott. Ezzel a történésznek problémát okozott ugyan, ám annál egyértelműbben rajzolta meg az eszményi kereszties képét, amely e viszontagságos időszakban új erőre kapott. Ennek jegyében ábrázolta a marsallt „Jézus

---

²⁷² Le Songe du Vieil Pélerin. (Ed.: G. W. Coopland) 1-2. k. Cambridge, 1969. 1. k. 75. o.: „A kereszties hadjárat immár nem pusztán kaland többé, a nyugati lovagság energiáinak levezetése, hanem egy fegyelmezett és folyamatos harci tevékenység.”

²⁷³ Delaville Le Roulx: i. m. 1. k. 514-515. o.

²⁷⁴ Matthew Bennett: The Development of Battle Tactics in the Hundred Years War. In: Arms, Armies and Fortifications in the Hundred Years War. (Ed.: Anne Curry-Michael Hughes) Woodbridge, 1994. 15-16. o.

²⁷⁵ Michael Prestwich: Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience. New Haven-London, 1996. 136. o.

Krisztus derék harcosaként”, aki hivatásának tekintette a hitetlenek elleni küzdelmet. Sajátos koncepció, akár anakronisztikusnak is tekinthető, de jó magyarázatot nyújt rá VI. Károly Franciországa.²⁷⁶ Abban a megosztott és értékválságban szenvedő francia világban a keresztes háború eszméjének tagadhatatlanul volt bizonyos összefogó, legitimáló szerepe. Nehéz tetten érniünk e vízió mindennapi valóságát: amit a nikápolyi hadjáratról örökségként ránk hagyott, sajnos, nem más mint zavarodottság, vádaskodás és gyűlölet.

---

²⁷⁶ *D. Lalande*: i. m. 180-181. o.; *Ph. Contamine*: La Guerre de Cent ans, le XVe siècle. In: Histoire militaire de la France. (Ed.: *Ph. Contamine*) 1. k. Paris, 1992. 174. o.